

„A vérpad tablóin ússz...”

Sorsrajz és tanúságtétel Szécsi Margit új kötetében

Szécsi Margit: *Bicskám és szívem kinyitva. Válogatott versek*

Szerkesztette és az utószót írta Falusi Márton,

Budapest, Petőfi Kulturális Ügynökség, 2023, 252 oldal

Egy nagy költőegyéniség életművéből nem egyszerű a „legjobb” válogatást elkészíteni, hiszen – a pályát szilárd módon meghatározó alkotásokon túl – a válogatók ízlése, normái szerint, s mindenféle szempontú esetben, még számos olyan műcím mozdulhat meg az emlékezések terében, amelyek méltán kaphatnának helyet egy reprezentatív gyűjteményben. A *Bicskám és szívem kinyitva* című, a pálya költeményeinek alig negyedét tartalmazó Szécsi Margit-verseskötet Falusi Márton válogatásában és szerkesztésében ugyanakkor egyértelműen igényes összeállítás. Alapkérdésként csak az merülhet fel, hogy a kötetválogatás alapjául szolgáló 2003-as költői életműkiadásban – *Vadak jegyében*, Holnap Kiadó – közzétett egy híján négyszáz versnek az e könyvben szereplő alig több mint húsz százaléka képes-e megjeleníteni a teljes pálya értékeit. Ha az olvasónak akadhat is itt-ott hiányérzete – ez a válogatás avatott kézre vall. A válogatás szempontjai éppen a sűrítés miatt igényelték azt, hogy mindössze hat tömbbe rendezze el a szerkesztő az évfordulós – a költőnő kilencvenötödik születésnapjára kiadott – könyv verseit, s hogy ne eredeti kötet- (avagy korábbi ciklus-) címeket helyezzen az egységek elejére, hanem a maga válogatta művekből állítsa ki ezeket. Hogy az – ugyan a „nagy” Szécsi Margit-gyűjteményhez hűen itt is – időrendi vonulatba szervezett, s a pálya tematikai-költészettani módosulásait tükröző tömbök alkotásaiból emeljen ki egy-egy, az adott belső időszakot, szemléleti kiteljesedést vagy fordulatot érzékletesen kifejező verscímet a ciklusok élére. A válogatás és a szerkesztés minőségében vált így valóságossá a szerkesztőnek a kötet összeállításában vezérelvként követett, az utószóban pedig ekként megjelölt akarata: „E könyv ciklusai nem Szécsi Margit versesköteteinek címről kapták nevüket, de a költői életmű legjavából válogatva arra törekedtünk, hogy ne csak reprezentatív legyen, hanem mint önálló műegész is megállja a helyét.”

A szerző művét átfogóan ismerő szigorúbb szem, jó-részt a válogatói eljárás e következetessége miatt, alig talál tehát olyan munkát, amely hiányjelként mutatkozik fejé-

ben a születésnapjára könyv lapozásakor. Ezek közül leginkább a költőnő *Petőfi* című, 1955-ös versére lehet rámutatni, nemcsak e műnek 1956 tömegmegmozdulásait és azok atmoszféráját előlegező ereje miatt, hanem e Szécsi Margit-kötet kiadásának dátumához kapcsolódva is. Hiszen a kötet nem csupán a költő születésének kilencvenötödik évében, hanem Petőfi világra jöttének kerekén kétszázadik évfordulóján látott napvilágot. Anyagának összeállítása és egységbe szerkesztése e kisebb jelzés mellett is erős és méltó üzenet a jelenkornak a Szécsi-líra értékeiről és aktualitásairól.

E centrális tartalmakról Falusi Mártonnak, a kötet válogatójának és szerkesztőjének a „*Nem magunknak repülünk*”. Szécsi Margit költészetéről című, tanulmányértékű utószava kiváló eligazítást ad az e költészetről mélyebben is tájékozódni akaróknak, köztük a pályával a különböző tanulmányi szinteken találkozó diákoknak, egyetemi-főiskolai hallgatóknak, sőt az egyes iskolatípusokban oktatóknak is. Letisztult és biztos fogalomrendszerrel, a főbb meghatározó rétegeiben és az irodalomtörténeti jellemzés súlyozott sarokpontjait kínáló tulajdonságain át vázolja fel a pálya szinte teljes eszmei és poétikai rendszerét, időbeli alakulását és külső-belső kapcsolódási hálózatának fontosabb kötéseit. Külön érdeme az írásnak, hogy mind ezt a vizsgálatot az életmű háttérében álló magyar és részben az európai történelem figyelembevételével teszi meg, tanulmánya ezért nem az eleven irodalomra erőltetett régebbi vagy újabb keletű, a legkülönbözőbb elméleti vagy kultúrpolitikai szándékokból összeollózott, s az egyedüli „igazság” látszatában önmagát elképzelő „tudományos” tankönyvekből meríti érveit. Vagyis értelmezése nem pre-koncepciók szolgálatára kivett, a valóságtól és a történeti környezetüktől elszakított, a tudomány kizárólagos képviselőite hitében feltűnni akaró – poros avagy divatos – kategóriák önkényesen összebogozott hálóján függ, hanem a történelemben magában szemléli és szemlélteti az annak alakításában is részt vevő, az annak alapkérdéseire művészi eszközökkel válaszoló alkotó szövegeit: témáit, elveit, poétikai eszközeit és stílusának összetevőit.

A válogató munkájáról és elrendezési metódusáról elsőséggént azt szükséges kiemelni, hogy a kötet alapvetően lineárisan, azaz születési időrendben elhelyezett fejezetegységeinek verssorozatai fejlődéstörténetében is jól illusztrálják a pályát. A könyvbe válogatott mindössze nyolcvanöt költemény plasztikusan összegzi s fejezi ki az esztétikai alapok, a gazdagodások, a módosulás- vagy változásirányok mellett az életmű legfontosabb témaköreinek mozaikrendjét is. A városszéli iparosok, munkások, árusok, a szó klasszikus értelmében vett „proletárok”, az itteni létnek is a perifériájára szorultak közül kirepült értelmiségi leány szellemének egyre táguló tematikai köreit és kialakított stílusrétegeinek gyarapodó összetettségét. E változások vektorai és értékei az életműre tekintő irodalomtörténeti elemzés szűrője révén igen nagy tudatossággal jelennek meg a válogatásban. Ami a szerkesztésben és a tartalomjegyzék összeállításában talán még elvégezhető lett volna: az egyes fejezetek alatt – amelyek címeit útmutatóan, iránytűszerűen és egyidejűleg az átfogóbb tartalomra is figyelve emelte ki a megidézett versekből a könyv szerkesztője – (a jövőendő olvasóit eligazítandó célból is), a bennfoglalt művek születési időszávjának a jelzése. Az időrendben: a *Pörlekedés az ifjúságért*, a *Bicskám és szívem kinyitva*, a *fölösleges fájdalmak kora*, a *Visszafelé Olvasott Könyv*, a *Madár-e az Denevér* és a *Jelentés a szívdobogásról* fejezeteken építkező szerkezet – dátumokkal, a belső időhatárok jelzésével való ellátása dokumentációs erejében is tovább gazdagíthatna a gyűjteményt.

*

Amelyet kézbe fogva a versolvasónak azonnal szembeötlő a kötet azon hagyományfolytató értéke is, hogy mind a címlapot, mind a belső illusztrációt Nagy László keze teremtette meg. A válogatás tehát folytatja azt a tradíciót, hogy a házasságkötésüktől, 1952-től fogva a költő-férj rajzai, grafikai díszítették felesége könyveit.

S Nagy László nem csupán az illusztrációk révén van jelen a kötet lapjain. Egymásra találásuk idejétől Szécsi Margit és Nagy László költészete kölcsönösen átsugározta egymást, szinkron, de még eltérő erővonalainak szellemi-poétikai integrálásával is nagyszabásúan felfokozta a külön-külön is jelentős költészetek képi-gondolati erejét. Legfőképpen azzal, hogy kiélesítette a társadalmi feszültségekből megképződő markánsabb motívumait. Amíg Nagy László elsősorban a világ- és társadalomanalízist sűrítő, ezeket kifejező-plaszticizáló „kemény” metaforákat, addig Szécsi Margit a maga belső asszociativitásának az avantgárdal sokrétűen érintkező, részint abból is eredő merészségét, képei szemléleti pólusainak történeti és kozmikus tágasságát tükrözte át párja költészetébe. Lírájuk közös vonásait (házasságuk idejétől számítva) el-

sősorban a pártállami diktatúrára irányuló következetes ellenállás, kritika, a nemzeti közösségi tartalmak hangsúlyozott szerepe, a mitologizáló képi erő nyomatékos szövegszervező érvényesítése, az epigrammáktól a hosszúversekig terjedő műfaji gazdagság adja. S e széles körű és évtizedeken – negyedszázadon – át intenzív szellemi kapcsolatnak ezek is csupán a láthatóbb, avagy a fontosabb eredményei. Az iker-költészet (Szécsi Margit: *Mi vagyunk a jégvirág-ikrek*, *Ikreik jegyében*) mindkettejükben ezeken a forrásokon, minőségeken teljesedik egyre magasabb és nyilvánvalóbb poétikai értéké, noha indulásuk geográfiai és szellemi körzete karakteresen más. Induló poézisük különböző környezeti hatásokon, forrásokon, egymással csak itt-ott érintkező hagyományokon épült fel, és kezdetben az egymáséól jócskán eltérő elemi indukciókat is tartalmaztak.

Szécsi Margit a maga költői útjának alaperőit Budapest akkori külvárosából, munkások, kismesterek, árusok, sőt a városi lét kiebrudaltjai avagy vesztesei: a csellengők, csavargók, városszéli cigányok világából merítette. Az iskolákból, majd különösen a szintén hasonló környezetből kiemelkedett Kassák Lajos költészete révén a szellemébe kapcsolt avantgárd örökség és az eredeti népdalemlékek eleinte az e közegben megfogant közvetlen sorsélmények kifejezéséhez segítették hozzá. Induló – s több vonásában mindvégig megtartott – költői „szerepének”: a külvárosi származásnak az e kis világhoz kötöző béklyóit letépő – és földbe taposó – vagány fiatal leánynak, a cigány és német felmenőket is maga mögött tudó (egyszerre hitelesen perszonális és „szerzői”) alakjának – az eredetvonalakat kiélesítő önstilizációs jegyekkel is megrajzolt – szuverén figurája ebből a környezeti-szellemi szférából fakad. Nagy László alkotói szellemét alapvetően a dunántúli paraszti közösség, az ott élő emberek és a természet, a tájak s e tájhaza tudatának részei: a szokások, a földműveléshez csatlódott társadalmi örökségek, a régi és új történelmi feszültségek komplexitása táplálta fel. Míg Szécsi Margitnak a tűzfalak, a műhelyek, a városrész kistérségei, a piacok, udvarok és az azokban otthonra lelő vagy az otthonát arrafelé felépítő iparos- és munkásközösség kínálták fel kezdő poézise számára az elemi motívumait, addig Nagy Lászlónak az indító forrásokat a faluszéli ház s a körülötte kinyíló táj és természet: a növények, az állatok, a földműves és állattartó léthez szükséges építmények, a munkafolyamatok rendje, a még eleven népköltészet – benne köztudottan a regölés archaikus eredetű hangja – vagyis a paraszti kultúra összessége adta. Az e koordinátákat egyszerre őrző, de onnan kiszakadni is akaró, a népi kollégiумokban kezdetben szinte a félnomád értelmiségi életmódját magára vevő, tanulni vágyó, de az archaikus emlékeit is – „csodafiú-szarvas”-ként – őrizni szándékozó iszkázi fiatalembernek és a magyar főváros peremrészén a meste-

rek s munkások között felcseperedett vagánynak a találkozására eredményezik azután a hatalomtól csaknem egész életükben akadályozott, űzött, de a jobb emberi és nemzeti eszmékért e sorsot és küldetést következetesen vállaló küzdőtársak: „a vadak jegyében” élők, a „versben bujdosók”, a szellemi „partizánok” közös léttudatát, s ezeknek szimultán motívumait költészetükben.

Az ebben a küzdelemben és kiverttségben egymásra támaszkodó, egymás erőit segítő-fokozó gondolati és költői akaratukat, viaskodásuk egymásra és egymáshoz hajló szükségszerűségét – és boldogságát – számos, a szerető társhoz és egyszersmind a leginkább meghatározó, a legmértőbbként választott szellemi társhoz írott versük is igazolja. A diktatúraellenesség, „az ember és haza” (Szécsi Margit: *Levél N. L.-nak*) valódi érdekeinek a hatalommal szemben álló szilárd költői képviselte és a vázolt stílusműfaji paralelizmusok mindkét alkotói rendszer egyszerre szuverén és közös erőit, koherens művészi alapállásait tükrözték.

*

A külváros öntudatos és kulturált munkásnegyedéből fel szálló Szécsi Margit költészetének egyik legfőbb gondolati magja – ahogyan az az 50-es évek elejétől a Nagy László-líra kardinális elvét is képezi – a kezdetben olykor csalogató, mézesmázos arculatban (is) jelentkező, ám egyre inkább szörnyetegvonásaiban megismert kommunista-szocialista diktatúra folytonos leleplezése, támadása. Az ember és a nemzet történetileg mind kristályosabban látott, ám a hatalomtól folyton deformált, üldözött értékeinek képviseletét – mint szembeszegülése eszméleti alapzatát – a költőnő szinte pályája első lépéseitől kivételes tudatossággal végzi el. Stílusos síkon és hosszabb távon ez a pályameghatározó költői hangütés a hol rövidebb, hol hosszabb terjedelmű műfajokba átlényegülő historikus időszemlélet és a mitizáló kozmikusság kereiteibe öltözik. Alanya, poétikai központja mindvégig maga a fiatal Szécsi Margit-személyiség marad, a benne felépülő-felnövő versíró a külvárosi vagány alakjából fejleszti ki számos – hol történeti tartalmakkal, hol mítoszi fényekkel átítatott szerzői-szereplői alakváltozatát. A költeményekben (az alanyiség vagy a lírai nyelv egyéb formái révén) megjelenített én-alteregők egyszerre vívják küzdelmüket a konkrét társadalmi és az univerzális-fizikai-metafizikai térben – egy mind antropológiai, mind nemzeti értelemben vett igazabb világért. Ez a legbelső, s már az 1950-es évek elejére-közepére kialakult gondolati alapmodell Szécsi Margit szinte valamennyi művében a költői világkép és a benne magnetizált művészi célok, valamint a teljes emberi magatartás legbelső képletét adja. Lényeglátóan állapítja meg Falusi Márton: „Szécsi Margitról elmond-

ható, hogy integer személyiség volt; a költészet mint tartást adó életforma határozta meg viselkedését; amit papírra vetett, helyet kért magának az íráson kívül is.” Ennek az eszmének és az artisztikumot meghatározó – átfogóbb értelemben is érvényes, a teljes személyes létprogramot irányító – magatartási modellnek a legfőbb indukáló, az emberi-költői fellépést nagymértékben kiváltó történeti fókusza tehát nem volt más, mint (a háború látszólag gyógyíthatatlannak látszó sebei után) a magyar történelem erre a traumára következő, és szintén rendkívül mély sebeket okozó szakaszának drámája. A Rákosi Mátyáséktól és a mögöttük álló szovjet diktatúrától a nemzetre és jövőjére, avagy már közelebről: a „fényes szellők nemzedékére” irányított csapássorozat, a vágyakat, a szabadságélményt letaglózó katasztrófa elemi módon szabta meg a munkaslány személyes és egyszersmind költői sorsának irányait.

Az a világfordító, elszánt lendület, ami 1945 után az ország létének jobbítására, reformálására vállalkozó fiatal-ságot jellemezte, és amivel a kor előbb csak alattomosan visszaélt, majd szó szerint a földre, töredék erőit pedig külső és belső száműzetésekbe verte, számos alakban formálódik meg Szécsi Margit verseiben. Az országátalakító, működését jobbá tenni igyekvő akarat születésének, kifosztásának és megsemmisítésének képei az indulásától a zárulásáig végigvonulnak a pályáján. (*A Bethlehem-blues. Elherdált fényes nemzedékért, Költő a holdban, Vörös berkenyevél* stb.) Kis túlzással azt is lehet mondani, hogy Szécsi Margit munkásságát már eleve ez a kontraszt: az „emberi” fogalmát is természetszerűen integráló nemzeti jövőért tenni akarás fiatal és tiszta vágyának és a Rákosi-diktatúra ütközésének drámája evokálja. Lírájának társadalomkritikai vonulatát mindenképpen ez a tragédia hívja létre és tartja fenn. Az egész pályáiv minden tette, erőfeszítése, jó szándéka, annak szinte minden egyes pontján és mindvégig ebbe az előbb Rákosi, majd Kádár neve által fémjelzett emberellenes erőterbe, illetve – áthajolva később a konkrét időn – annak örökségébe és örökseibe ütközik. A küzdelem, a bipolárisra tagolt világ, az üzetés és a mégis ellenállás motívumai, képtartományelemei, az elődök értékeibe és a szellemi szövetségekbe kapaszkodás ezért adják lírájának az évtizedek múlásában is elemi vonásait.

*

Ez a gyűjtemény a Szécsi-értékek sűrített összefoglalása mellett arra is hathatósan rámutat, mely források, avagy kik voltak a pálya különböző szakaszaiban a költői világ fejlődésének főbb ösztönzői. Az elődök sorában, akik a költő számára egyként indukáltak magatartást és poézist, Falusi Márton távolabbról Vörösmarty, Petőfi, Aranyt

emeli ki, közelebből Kassák avantgárd hatását és „európai vagány” magatartását nevezi meg a fontosabb előzmények között. A közvetlen kortársak közül pedig a szerző poézisteremtésének élesebb erővonalait – igen pontosan – a „bartóki” modell impulzusaival és (a részben ezen az íven kiteljesedő) Szilágyi Domokos és Hervay Gizella világával rokonítja. Az egyetemes lírából elsősorban T. S. Eliot ösztönzésére mutat rá. Az általa megnevezetteken túl – mint további, kihagyhatatlan a költőt mozdítóalakító erőket – József Attila és Federico García Lorca nagyszabású impulzusait szükséges még kiemelni, mert számos korai vers tanúsága szerint ők is meghatározóan ihlették-alakították Szécsi Margit induló műveit, majd kiteljesedő költészetét is. A József Attila-i ihlet – benne a *Külvárosi éj* szerzőjétől felizzított, a mikro- és makrovilágra egyszerre tekintő társadalmelemzés igénye – eleve adott volt a külváros emberi és fizikai környezetére, valamint az abban megjelenő szociális feszültségekre koncentráló költő pillantásaiban (*A Balkán-utca, Virrasztok*). A García Lorca-instrukciókat pedig (bennük az andalúz népdalból merített s főképp a *Cigányrománcok*ban egyik fő stílusesszüközé is tett egyriműség dobszólamait és a képalkotás népsorsra villogó szürrealitását) olyan Szécsi-művek tanúsítják, mint a *Májuséj*, a *Tánc*, a *betemetett nádas*, a *hetedik napon* vagy az *Álom a Cigányvárosról*.

A García Lorca szerkesztési, szemléleti és ritmikai rendszerétől ihletett, a duendétől feszülő, tömör képszerkezetű szakaszok, sorok különösen a pálya első feléből idézhetők tucatszámra: „Ingyen úsznak és hevülnek, / fény-dárdás szemmel szeretnek, / lábuk alatt barna kölykök / meztelenül hemperegnek.” (*Angyalok strandja*); „Brillantinos, busa hajak / mámort kínálnak, mámort, / mint a faragott antracit / sötétjük tűzhalált hord” (*Álom a Cigányvárosról*); „Fekete kendőd rózsás: / remény meg végzet. / Halánték-lövés: egy rózsát / viselek érted.” (*Tartomány*); „Lobogóm selyme: facsaró zápor. / Fázom alatta. / Záporos, zászlós kezemre látok, / s lóra, lovamra.” (*Menet*); „Sél rajong a zászlós zöldben, / liliomos ingoványon, / szél a széles városszálen, / sokaságon és magányon. // Legeltesz a liliomban. / Lélekvesztő kondér holdja / villog az éj hadi-útján, / ne légy rabja, se heroldja.” (*A betemetett nádas*) A magyar népköltészet, a városi folklór, a Kassák-vezérelte hazai avantgárd, a García Lorca-ihletések és József Attila gondolati verseinek és képszerkezeteinek motivációi mellett feltétlenül ki kell emelni még a szakrális-mitikus impulzusokat és a whitmani, weöresi – majd Juhász Ferenc-i és Nagy László-i – hosszúversek üzeneteit is. A *Biblia* áradó ösztönzése szintén számos Szécsi-műben érhető tetten, közöttük is nyomtérképpal említhetők a *Mózes halála* című rövidebb alkotás – a szerepvers Mózesre utalásai közepette is erős énképjegyekkel átítatott – téma- és gondolatvonalai, azután az

emberiség jobb utakra téréséért szakrális utaláskörben és hangütésben felszólaló, már terjedelmesebbre faragott mű, a *hetedik napon*, és két hosszúvers is: az egyszerre a bibliai történetbe és a jelenbe néző, a korfestő allegóriákkal átítatott *Dávid a szederfán*, továbbá az eszményekért vívott küzdelmet és annak evilági ellentmondásait transzcendens atmoszférákba és párbeszédes formába helyező *Az Angyal és a Kiütött Boxoló* című alkotások.

A társak, a szövetségesek, a kortársak alakjai – az eszmei síkon is rokon és a poézisformálásban is karakteresen a szerzőt támogató költőelődök mellett – szintén a társadalom negatív erőit opponáló, a hatalom elképzeléseivel kontrasztív létértelmezés és egymással közös belső program felhajtóerőin jelennek meg és nagyítódnak fel – s képeznek a szabadság támadóival szemben az övével közös értékhorizontot – lírájában. Erről különösen a Nagy Lajos

Szécsi Margit
portréja
a *Szép versek*
kötetben,
1976
Fotó:
Csigó László
© Wikipedia

emlékének ajánlott *A lázadó ember* és a Kondor Béla emlékének íródott hosszúvers, az *Imák* tanúskodnak. De ilyen munkának tekinthető a *Kassák ifjúsága* alcímet viselő, és többféle gondolati tételt, stíluselemet, nyelvi réteget és világaspektust magába lényegítő másik hosszabb alkotása, a *Madár-e az Denevér* is. S e szövetségeseiket, szellemi-szemléleti rokonokat felsoroló verstartományba futnak a legnagyobb szövetségesei: a barátokhoz, majd a férjhez, Nagy Lászlóhoz szóló, s e könyvben szintén jelentős számban megidéztet versek (*Vonzás, A kivrágzott kéz, Levél N. L.-nak, Jelentés a szívdobogásról, Piros kabátban* stb.). A kortársak említésénél azt is érdemes hangsúlyozni, hogy a társadalomra irányuló ítéletek súlyait tekintve – a verseiben név szerint is megnevezettekén túl –, de velük hasonló következtetésekre jutva, Szécsi Margit versvilágában olyan nagy, kortárs ellenzéki prózáíróval való rokonságra is rá lehet mutatni, mint Hajnóczy Péternek az álcázott Kádár-terrort és a deformálódó Európát egyszerre felnyitó és az olvasók elé festő arca és kisepikája. Csupán az *Eladom a csontvázamat* című Szécsi-vers összefüggésében idéződjék fel most, e mű ide emelt sorai révén, Hajnóczy Péter *Jézus menyasszonya* (1981) című kisregényének egyik központi képe. Az – a „haza” civil lakosságának brutális üldözéséről, idegeneknek kiszolgáltatottságáról, a trófeának állítható emberi koponyáról beszélő epikai centrum –, amely a benne élőket védő társadalom helyett az állampolgárait le vadászó rendszer motívumaként maradt meg az irodalmi emlékezetben:

„Számoljátok meg combcsontjaimat, felső és alsó karcsonjtjaimat, lábszáraimat, ujjperceimet, a varratos koponyalemezeket, a kosaras bordacsontokat, számoljátok meg,

egy se hiányzik, oktatásra, kísérletezésre egyaránt alkalmas, oktatására annak is, hogy idáig jutottunk, hogy gyógyulásra nincs pénz, noha a parádéra van, s a doktor így nyilatkozik:

ELADOM A CSONTVÁZAMAT

Vigyázzban-álló csontvázakkal megrakott teherautó dőcög majd a Dohány-uccán, a koponyák összekocognak,

muzsikál a márciusi szél a bordák orgonasípján, cimbalmozik a tavaszi ólmoseső a csigolyákon

én is ott állok majd a teherautón, más önfeláldozókkal összezsúfolva...”

*

Az egyes Szécsi Margit-művekben – s végig a pályán – a szerző következetes társadalomanalízise és részint a tágabb emberi sorsra, a történelemre figyelő és onnan a kontrasztokat kiemelő, tudatosító akarata miatt is lehet

nagy arányokban fölfedezni a mindig a dualitás kereteiben kifejeződő, sohasem lankadó harc impulzusait. Az élesen poláris értékrend és az ütköző, ezért az állandóan veszélyben élő, a hányatott, a menekülő, de mégis örökösen viaskodó, másokat is ébresztő, az ítélkező s a különböző lírai szereposztásaiban is egyaránt a küzdelemre stilizált személység markáns képkockáit ez a lírai világ igen bőségesen teremti meg.

A kötet szerkesztője ugyanakkor megalapozottan tűzte ki célul, hogy a társadalmi konfliktusok ábrázolásán túl a Szécsi-életmű gazdag gondolati, poétikai, filozófiai, nyelvi összetettségére is ráirányítsa a figyelmet, tételszerűen így indokolva döntését: „Habár a lírai én öntanúsítása arra csábíthatja a versolvasót, hogy a költőt a korral szembeszegülő hős alakjában pozicionálja, ez a versvlogatás ennél jóval összetettebb olvasatokat kíván támogatni.” Ennek a szándékának a következtében helyes iránymutatás az is, hogy az utószó szerzője felhívja a figyelmet e költőiségben a „többszólamúság, a síkváltások, a halmozások, a bonyolult ritmusképletek”, „a kollázsok” szerepére, a „korszerű magyar identitáskonstrukció” megalkotási kísérletére, e líra „sokhúrúságára”, „kaleidoszkópszerű változatosságára”, továbbá – részint Kemény Géza nyomán – a „földrajz és történelem, Biblia és mitológia, állattan és növénytan, népek és szokások, vallás és filozófia, eszmék és áramlatok, művészet és néprajz, viselet és viselkedés” e Szécsi-művekben feltárható gazdag tartalmaira. Poétikai síkon pedig például Homérosz, Dante, Milton, Blake eredményeire, filozófiai-fizikai természetében pedig akár Heisenbergig, illetve a kvantummechanikáig visszavezethető vagy a modern kémiával, biológiával kapcsolatba állítható vonásaira is érzékenyen mutatva rá.

Az is tömör, helytálló értelmezői foglatat, ahogyan a Szécsi-világkép és poétikai rendszer nagyobb összetettségét (a *Piros kabátban* műhöz csatoltan) összegző értékkel így jellemzi: „Az archaizáló, rimes beszédmódtól a töredékességig, a veretes metaforától a falvédő rigmusig, a gyász tragikumától a relativizmus kigúnyolásáig, a teatrális gesztustól a cirkuszi mutatványig megannyi stílusjegy és esztétikai minőség montázslemei illeszkednek be a szöveg univerzumba. Ezen kívül pedig az időtálló és mondén, a történelmi és az efemer, a megtörtént és az elképzelt, a konkrét és az abszurd különféle alakzatai és szférái” adják e forrásokra és összetettségre irányuló jellemzésében – immár a költőnő részéről ugyan Nagy László életművére vonatkoztatott, de önmagára is helytálló minősítést emelve ide – „A MINDENSÉG MAGYARUL” (*Piros kabátban*) címletű szintagma érvényét: az átfogó szemléleti karakter – és e mottó – helytállóságát. S ez így is van – azzal a kitételrel, hogy a montázsepítésű, a különböző világövezetek képeit és stílusörökségét egybeszikkasztató, általában hosszabb és mozaikos szerkezetű versek

mellett a zártabb, a fegyelmezett és a lekerekített versszerkesztés is erős és emlékezetes műalkotásokat hozott létre az életműben, például a *Menet*, a *Karperec-ének*, az *Engesztelő*, a *Vonzás*, a *Vörös berkenyevél* vagy az *Európa madarai* című alkotásokban. Ám ha mindez – a mozaikszerű, kaleidoszkóptermészetű, egyszerre kozmogóniát, filozófiát integráló és teremtő, az antropológiai és történelmi szinteket is érintő, hol hosszabb, nyitottabb, másszor tömörebb, zártabb, homogénebb alkatú műveket eredményező, sokféle örökségű gondolati-költői rendszeralkotás – kétségtelenül, s az utószóban világosan és gazdagon kibontott módon, jellemzője és egyik olvashatósági aspektusa is a versvilágnak, akkor a magam értelmezői fókuszában – mindezek tudatában –, mégis a „korral szembeszegülő hős” arca és alakja adja e költői totalitás középpontját a kötet olvasási linearitásában mindvégig.

Szécsi Margit lírába kristályosult személyisége ugyanis ritkán rejtőzik tárgyak, árnyékok, többszörös reflexiók tükréi – avagy pajzsai – mögé. Önmeghatározásai világosak, és pontosan kiolvashatók a mottókból, mint ahogyan – s félreérthetetlenül – az egyéb versekből és az önlét értelmét koncentráló, periodikusan fölfénylő önportrészletekből is. A *Magamhoz* kezdeti vallomásában még csupán a külvárosi eredet és az odatartozás mellett is a mássá válás érzete kap hangot a „romlottak közt lelkes vagány, / nem-vegyülő napkő-szobor” énképfarmálásában. Ám a személyiség hatalma egyre távol, a sorozatos társadalmi nyitások után kozmikus lényegül, s ez idézi meg a *Bicskám és szívem kinyitva* (itt kötetcímet adó, még mindig fiatalabb kori vers) záró látomását is: „Műhelyem lett a föld, az ég, / beborít a csillagok pora.” És ugyanez az önszemléleti fókusz adja az „én lelkem a Mindenség lelke, / és az én tagjaim mint a tiétek” egyszerre univerzális és közösségi jelenléte s szolgálatot adó létakarátát, tartalmait (*Páva a tűzfalon*), s ehhez hasonló a *Virrasztok* című költemény: „s rázott a világméretű láz: / a föld sóhaja” panteisztikus közérzet-ábrázolása is. A *Levél a kórházba* sorából pedig már a kivéreztetett, a szerencsétlenné nyomorított emberi környezetéből, az eszmékért és a nemzeti közösségért fölstilizálva-fölmagasodva, Ady énjéhez hasonlóan jelenik meg a konkrét személyiségéből kialakított esztetikai beszélő, az emberi és a nemzeti érdekeket sűrítő integratív alany: „...s egyenes háttal / úgy tartom magamat, mint aki a földet tartja, / .../ de csak a nyomás tart, csak a magány...” Az *angyalok strandja* a szakralitás szépségébe és izolációjába öltözött, szintén a korral szembenálló erő, de az elszigeteltséget és az abba menekített méltóságot is mutatja: „Állok, zömök karácsonyfa, / szívem fölé hó-csillag száll, / bő bundámon hó-sivatag, / istenem, de behavaztál!” S a kozmikus-univerzális ihletettség és az egyetemes küldetésprogram a legszerveesebben társul a nemzeti igények bátor megszólaltatásának mediátora-

ként (is) szemlélt, s így megjelenített lírabeli énképhez: „Ájtátszott népnek keresek / öröklét-ajtót: tiszta szót.” (Új Heraldika)

*

A korral való konfrontációkat hirdető, ezek közül az egyszerre égető, a nagyobb szövegstruktúrákat is keresztűsugárzó, radikális orientációs fénypontokat adó verssorokból csupán néhány is igen erőteljesen képes (még hozzá kronológiai rendben) illusztrálni azt a funkciót és hatást, amelyet a Szécsi-művek legtöbbszörének gondolati síkján a nemzeti és az egyetemes történelmi idő költői megítélése betölt: „Ne adtál volna mákonyt innom, / ne loptad volna ki a lelkem, / csillagos ágam lettél volna, / rámhajolva óvnál engem” – mondja a még Rákosi országglása alatt született *A Balkán-utca* egyik versszaka. Ugyanennek a műnek az „Agyonmosott ingek a gangon / ölelkeznek a szabadsággal” zárósoraiban szintén gyémánttömörséggel koncentrálódik a reményektől kecsegtetett, mégis kifosztott kor teljes lényegét megnevező emberi képe. A sűrítő metaforikus beszéd egyaránt és olyan nyomatékosan jellemzi ezeket a különböző versekben és költeménypontokon megformált szakaszokat, hogy azok egyszersmind a költőnő metaforáinak egyedi világképet, markánsan sajátos világérzést kifejező természetére is példaszerűen rávallanak. Ezek a kor arcára ütött pecsétek rengeteg Szécsi-versben izzó sebként s mintegy lényegviselő medálként is – és a legkülönbözőbb szöveghelyeken – nyilatkoznak meg, törnek fel a versekben. Az *angyalok strandjában*, ahol az égi lények szimbolikájához az elvesztett reményekkel terhes életek sora tapad hozzá, például eképp: „testükön az elorzott nap / fényküllői bujdokolnak.” Nem nehéz észrevenni, hogy e képek mélyén a „fényes szellők” ifjúságának lefékezett, „elorzott” céljai sajognak, és motiválják a műszakaszokban a fény és az árnyék szembesítő konnotációit. „Jaj, a mi lelkünk / a birkatestben, / bundás bánatok alatt! / Jaj, fényes lelkünk / a disznóbőrben, / mocsokkal megszívottan!” – mondják hasonlóan a *Pörlekedés az ifjúságért* sorainak jajkiáltásai is, mindazokért „kik Heródes hajnalában / meghaltunk húszévesen” (*A Betlehem-blues*). Avagy ugyanerről: az egykor lobogó vágyak befagyasztásáról vall szarkasztikus tömörségben a *Virrasztok* csupán két mondata is: „S megértettem: hogy szabad vagyok, / ha nem is mozdulhatok”.

De kifejezést kapnak ezekben a képi mikroítéletekben, miniatűr társadalomjellemezésekben a kor eszméket, érzelmeket taroló profán materializmusának, hazudozó statisztikáinak, a populáris látszatok mögötti rablóelveknek a tartalmi is. Ahogyan a már emlegetett *Eladom a csontvázamat* fogalmaz: „Rikoltó számjegyek: naptári papagáj-hordák / hirdették, hogy itt a mennyország”, ezekkel

szemben viszont a valóságban: „A devalválódó világban / lelkét váltja föl a szegény” (*Új Heraldika*), hiszen maga a külvilág politikai berendezkedése az elsődleges ellenfél: „És ránkuszítod számos martalócod, / stricijét a vágnak. Nézd meg, mi lett belőlem, / mi voltam és mi vagyok – / sebeim magyaráznak téged.” (*A Nagy Virágvágó Gép*) S mind tisztábban kerül megnevezésre a közérzet, a rombolást bemutató részleteken túl a történelmi kor ide telepített, erőszakos, az osztályharc elvén alapuló filozófiájának a lényege is: „de kérdezem: mért megváltás / az új világ, ha fáj! // s érdekedben lágyan benyel, / mert nem anyád a mostoha – / s így lesz a jelen az, ami: / a fölösleges fájdalmak kora.” (*A fölösleges fájdalmak kora*) S gazdagon volna sorolható tovább: ugyanezekről a kortartalmakról tesznek tanúságot a más-más tónusú versek kohéziós pó-lusaiban, gyakorta centrumaiban állva a „Stemplihegyek szorzatában, / megbélyegezve tökig” képpel láttatott időben az „Eljött a felemás jólét, / akár a gutaütés” (*A Rózsaszínű Dzsip*) szakaszai, ítéletei s további hasonló, akár sorozatokban is kiemelhető szövegegységek. S ha a kisebb sorok, rövidebb szakaszok csupán egy-egy költeményben, illetve az ezekből összeálló vershalmaz részleteiben polarizálják is az – egyfelől a diktatúrára, másfelől az erendendő emberi bűnösségre feszített – drámát, akkor jó néhány mű a maga teljes terjedelmében az itt kiválogatott pályareprezentáció, vagyis az életmű átfogóbb terepén teszi meg ezt a kor- és létezésítéletet. A kötet szerkesztője többségében ilyen tartalmú művek címét emelte ciklusnévadókká válogatásában. Ám ezek mellé még olyan költemények írhatók, mint *A Nagy Virágvágó Gép*, a *Porból porba*, a *Levél N. L.-nak*, és az egyik legdrámaibb műként: a *Vadak Jegyében*. Ez a vers tömör képi foglalat a Rákosi-, majd a Kádár-időkben a korral megalkudni képtelen értelmiségit körbefogó nyílt vagy álcázott terrornak, a „vadászottság”, a megfigyelt állapot, az egyszerre gazdasági és szellemi kifosztás generációkra kiterjedő létélményének, és mindannak, ami – egyszerre belülről és kívülről láttatva e kort – e történelmi szakasz esszenciájáról, kivételes súly-lal és koncentrálttsággal elmondható:

„A színjátészó vadászatot
Urunk, töröld le.
Ne zengjünk a nagy Körmosolyhoz
odagyötörve.

Arany irhánkkal a mohók
vágya beteljen.
Legyen elég a szór, a vér –
Lelkünek ne kelljen.”

*

A Szécsi Margit költészetét feltápláló forrásanyag és az egyre gazdagodó motivikus és szemléleti komplexitás teljes erőrendszerét is ez a belső, lázadó-leleplező centrum vonzza magához, és hívja – a szövegteremtés legtöbb elemének igényével – létre. Az a poetizált személyiség és annak tudati kivetüléssora, aki a maga törekeny alakjában és karakteres nőiségében, azzal a tehetséggel, tudással, amelyet a sorstól, a szorgalomtól, a természettől kapott – s amellyel nekiront előbb a Rákosi (*Petőfi, A Balkán-utca*), majd a Kádár-kor barbárságának (*Költő a holdban, A fölösleges fájdalmak kora, A Betlehem-blues*), miközben egyszerre képviseli és jeleníti meg önmagában és műveiben egy, az adottnál százszorosan ígéretesebb Magyarországot és egy eszményibb Európát –, a teljes életművét következetesen ehhez a centrumhoz és küldetéshez mérve építi fel. A különböző versrétegekből, stílusformákból, örökségekből és a versekbe fogott történeti s filozófiai szintekről is Szécsi Margitnak folytonosan ez az arca néz rám. Sehonnan sem a csupán a költői „nyelvéért”, a poézisért mint esztétikai-grammatikai újításért vagy nóvumokkal telítődő stílustartalomért harcoló, a „kísérletező”, avagy a stíluselemeket csak önmagukért gyűjtő, halmozó, „mesterkedő” költőé – természetesen ezt az *Utószó* sem állítja –, hanem a lázadó emberé, ahogyan e vonását, azaz önmagát a „világ női vagányaként” becézve a Nagy Lászlóhoz írt egyik első, ám már ekkor igen erőteljes versében Szécsi Margit meghatározta:

„Én, aki feltörtem a nyomorból, hogy Európát
elragadjam, én, a világ női vagánya,
zászlómat a legmagasabb tetőre tűzöm –
gyere velem táncolni a halálba.
[...]

Randevúm az étellel csupa tisztesség, csupa hűség.
Nem zabált lényem, hájat föl nem szedett magára.
Testem, mint lelkem, még eszményektől szikár –
gyere velem táncolni a halálba.”

Falusi Márton iránymutatása természetesen nem ezt a közéletiséget, az elkötelezett és teljes körű, azaz az egész nemzetre kiterjedő „népiséget” tagadja, hanem az elemző és a mához szóló intellektus erejével arra utal, hogy nem szabad ezt a gazdag versvilágot a pusztán hadakozó, de szimpla nyelvű forrás- és kifejezésvilágú költészetek közé beállítani. És e gondolatával a kötet szerkesztő utószava arra is egyértelműen utal, hogy a küldetéses, a „népi”, a közösségi érdekekért megszólaló költészet ugyanolyan poétikai-gondolati-metafizikai-ontológiai értékeket, tartalmi és intellektuális komplexitásokat, tágasságokat integrálhat magába, mint akármilyen más, az igényesség jegyében született pálya a magyar és a világlírában (*Birodalom, Cézár Emeletei, A Glóriák Ura, Piros kabátban* stb.).

Amely sokféle integrált ágból összetett erőin nemzedékének abból az állapotából és leverhetetlen akaratából szól érvényesen a korhoz és az utókorhoz, a „Heródes hajnalában” „húszévesen” „meghaltak”, de a szellemileg egzisztenciálisan tönkretett megmaradtak nevében is, amelyet az e vonatkozásban koncentrátumértékű *Betlehem-blues* csupán három versszaka is messze sugárzóan kifejez:

„Ifjan ezredévesek
ereinkben márvány bomba
Rongyokban vitézkedünk
s meggyaláz a márvány condra

Hol sírjaink domborulnak
megtáltosodik a köd
Kétszer hal meg a szivárvány
Ó, a zsoldos, az: örök

Túlzendül éjszakánkon
ez az éjféli blues
Törj fel a Históriakra
a vérpad tablóin ússz”

És ennek az igen erősen összetett artisztikumnak – és a Nagy Lászlóval páros életnek – a modelljébe fogott ítékezés és küldetésprogram az, ami folyton kivillog a Szécsi Margit-művek, akár a hosszú és bonyolultabban rétegzett versek, akár az inkább monolit világuak közegéből, és világitótorony tüzeként, orientációs pontként igazítja el az olvasót, hogyan értelmezze a többi megjelenített versmozaikot, apróbb vagy terjedelmesebb műösszetevőt, az alkotásokba foglalt egyéb létaspektusokat is. Az én olvasatomban tehát minden egyéb költői tartalom vagy réteg a legtöbb Szécsi-műben e magatartásfókusz köré magnetizálódik, legtagabb értelemben pedig annak függelékeként jelenik meg. Csupán néhány ilyen – a művekben pulzáló – szövegszerűségében ugyan sokszor csupán útjelzőként felvillanó fénypontot, magnetikus rögit emelve is ki példaként (az életmű-építkezés linearitásából), nagy tisztasággal válik láthatóvá, milyen etikai avagy antropológiai reflektor röntgenezi át a részben az avantgárd eszköztárából vett és a legkülönbözőbb világtartalmakat egymásba szövő rétegek gondolati-képi halmazait a költő műveiben. „Ha nem volnék megfeszítve, hihetném: idegen vidék.” (*Rumba, kereszttel és hegedűvel*); „a számok mögötti semmi végül is röhejt ígéz” (*Eladom a csontvázamat*); „Terhelve klasszikus súllyal: egy ország / színpadi gyötrelmeivel” (*A Nagy Virágvágó Gép*); „s mi herdáljuk a hősök levegőjét” (*Virrasztok*); „Nincs, ami táplálja a fényűzést, kirabolva az országot.” (*Papírkorona*); „Csináltak kirakatot, s most kéne bele, / kéne a bohóc, bíborpalás-

tos” (*Költő a holdban*); „Birtokod: a halott esélyek, / tiéd a letaposott ég.” (*A Madaras Mérleg*); „Így épül a döglött katarzis / át a repedt hazákon...; diktátorok aranykora / gengszterek aranykora...” (*Cézár Emeletei*)

És a referencialitás értékeit sohasem mellőző szellem és világelemzés kivételes erejű megnyilvánulása az is, hogy az 1990-ben lezárult életmű szinte a 2000-rel kezdődő évek jelenkoráról is jóslatos láttelepet képes adni:

„Korunk a vonzás halála.
Kezünk szerelme az anyag iránt,
kezünk egymáshoz-fűződő szerelme,
az állatok szerelme, a dzsungel
egymást-evő, egymást-szülő szerelme szétszakad.
Üzletkötések rabbat-nullái, ropogó számsorok,
rabbik, papok, rabonbánok, Jézus meg Barabbás,
Allah-kiáltás, rémítő Hallelúja,
hang és test szobor-csoportja zuhan az égbe,
szétporlad a hang és szétporlad a por...”
(*A Visszafelé Olvasott Könyv*)

*

E példából is világosan kitűnik: a társadalmi elnyomás folytonos poétikai ábrázolása, a magyar és az európai, sőt az egyetemes létben okozott intenzív roncsoló-dúló hatások bemutatása mellett a másik nagy ívű és meghatározó navigáció Szécsi Margit költészetében az adott jelen idő, a történelmi szakasz korlátai közé szorított személyiségnek és költői szellemének a főképp látomásos keretekben történő kiszabadítása e zártabb sorsterekből. Folyton szorongatott, félelmekbe alátaszítani akart hősének: azaz a kor embere életvonalainak, látómezőinek, asszociatív erejének markáns kitágítása ez, ami egyaránt mozdul el az idő (a történelem) és a tér (legtágabban a kozmikus szférák) és a bennük felizzott mítoszok távolságai, eseményei, titkai irányába. (*A Rózsaszínű Dzsip, Óda a tengerhez, A Glóriák Ura, Ikek jegyében*) A történelem felé tett időáttörés egyszersmind kultúrhistoriai időfelszabadítást is jelent, s az egyes példázati célokból vagy az adott kor barbárságaival szemben kontrasztképző erőként kiragadott eseményláncok, arcok vagy sorsdarabok mellett éppen ezért lesz jelentős vonása e poétikai törekvésnek a keresztény vagy más forrásvidékű mítoszok rendjének, logikájának, alakjainak újjáélesztése is. (*Dávid a szederfán, A Visszafelé Olvasott Könyv, Szent Búborék*)

A szerző műfajainak széles ívű tartományában éppúgy megtalálható az epigrammasűrűségű mű (*Két kezem, Akár a szellem-koponyák, Máglyák*), a dal (*Becsüljetek meg, Harminc nyárban*), a vándordal (*Menet*), a tárgyias alapozású (*Hova néznek a falovak*), a mítosz-ihletésű vers (*A Visszafelé Olvasott Könyv, A Madaras Mérleg*), mint a dia-

logikus (Az Angyal és a Kiütött Boxoló, Költő a holdban) és az oratorikus hosszúvers (Cézár Emeletei, Papírkorona), az ódaszerű munka (Óda a tengerhez), a költői episztola (Levél N. L.-nak), az imavonásokkal telített többretegű alkotás (Piros kabátban, Nagy Lászlónak jövőre halottak ügyében) és több más változat, így a képvers is (a Madár-e az Denevér záró egysége, a keresztre tűzött zászló formáját öltő Manifestum), valamint a kortársakra, barátokra, elődökre emlékező hosszabb-rövidebb költemények (A lázadó ember. Nagy Lajos emlékének, Imák. Kondor Béla emlékének, Madár-e az Denevér. Kassák ifjúsága). E most csupán illusztratív szándékkal kiragadott műfajok mellett kiemelést érdemelnek még ugyanakkor a – noha rejtettebb módon a műtartományba ágyazódó – folklorra támaszkodó művek, így a magyar népdalok-, a Bartók- és – a környezetábrázolás vagy a ritmika szintjén – részint García Lorca-ihlette (Tánc, Májuséj, A betemetett nádas, Álom a Cigányvárosról, A hetedik napon) verstípusok, műformák is. Ezek a népi szövegek sűrítő és képi nyelvének impulzusain, átemelt vagy imitált ritmikájában fogalmaznak meg érzelmeket, társadalomértelmezést és személyiségképet. (Három, Tartomány, Ej haj, Porból porba) Ezek a kifejezetten a „bartóki” dal holdudvarában lélegző alkotások például ilyen: a sorskifejező tömör képet a dal vagy a ballada ritmikájába oltó szakaszokat hoznak létre, mint a Tartomány utolsó versszak: „Izzunk alétan, akár a / lesröfölt élet. / Sötét hajamban a rózsa / megalvad érted.” S hasonló intenzitású a Lorca-modulációkat viselő Karperec-ének e szakasza is: „Ha már bilincs kell, / jobb, ha ábránd tör be: / fehér juharfa, / afrikai körte.” S tágabb értelemben „bartóki” vonásnak értékelhető A kivirágzott kéz haláltáncritusra épülő – Falusi Márton érzékletes megfogalmazásában – „állatias, barbár, atavisztikus tánca” vagy a magyar népdal- vagy balladaformulák, s García Lorca kitáguló ösztönzései nyomán az észak-amerikai fekete folklórban megszületett rumba és blues zenei műfajok lüktetésének magyar nyelvű lírába integrálása is. (Rumba, kereszttel és hegedűvel, A Betlehem-blues) Mindezek, idézve az Utószó szerzőjének gondolataiból – a tartalommal, a rímtechnikával és a zeneiség más vonásaival együtt – valóban „a ritualizáltság, az ismétlések és fokozások keltette zaklatottság” részei, amelyek a poétai akarat lázongásának jegyében, és költészetté formálva az emóciókat és a társadalmi analízist a kor sematikus és lélekdermesztő emberi-morális-világképi statikussága ellen lépnek fel.

S van még két olyan különleges műfaj is az életműben, s természetesen ebben a válogatott kötetben is, amelyek sajátosan jellemzőek Szécsi Margit formakereső szellemére. Ezek az úgynevezett – cím nélküli – „versek”, „mottóversek”, „emlékmaversek” (Úgy néztem, Címer, Jaj, el ne üsszon, Mi vagyok a vérmes) és a költeményekbe oltott,

a játék gesztusa mellett találó, tömör gondolatokat is, különösen szarkasztikus-ironikus mondanivalókat kisugárzó anagrammák (Társadalom, Kondor Béla, Történelem). A ciklusok elé illesztett „mottóversek” a sűrített foglalatú az egy-egy adott fejezetegységre vagy kötetre jellemző lélek- és létállapotnak, s a költő világa olyan egyedi módon jellemzőek, hogy több közülük szinte szállóigeként maradt meg. Olyan aforizmatikus erejű sorok vagy atommag-sűrűségű versek ezek, amelyek „könyv nélküli” ismeretként tükröződnek fel a valaha Szécsi Margit-verseket olvasók tudatában. Ilyen mindenekelőtt az „Úgy néztem magamra mindig, / ahogy csodára nézni illik, / csodára, az ember fiára, / kezeire, nyírott hajára” mottónak is kiemelt műegység, amely ciklusnyitó iránytűként e kötet egyik belső részanyagának élére (Bicskám és szívem kinyitva) is odakerült. S ilyen például a közismert „de én hálók a világgal, / nem énelem ő” mondat is a Címer című költeményből. S hasonló a Levél a kórházba szövegéből a „nem adom meg magamat, sírom előtt is vigyázzban állok” zárósrészlet, avagy a Porból porba ekként indító mondatai: „Ne higgy derék a törpének / Ne higgy szívem a szürkének / Vesd meg aki sorsodba áll! / A szürkével szóba ne állj”. Az anagrammák közül pedig egyetlen ide emelt kis mű, a Történelem című is jellemezni képes e formajáték Szécsi Margit-féle minőségét: „Tér, öletnem. / Lőtér, menet. / Rémlő tente. / Élnem töret. / Lemérte önt.”

*

A Szécsi Margit testéből-szelleméből összeállt antropológiai entitás határozott sorsprogramot jelöl ki tehát a nemzet és az emberiség létállapotának költői feltárásában és alakításában. A más szóval itt „poétai küldetésnek” nevezhető emberi vállalkozás elemi, elsődleges szemlencséje alapvetően a közvetlen történelmi környezetre irányul, a haza adott, kendőzetlen valóságának a művészi retinára vetített képét adja. A „mert én hazámat fölfedeztem, / szívemet hozzá méreteztem” (Jaj el ne üsszon életem) minőségfelismerésével és gondolati-poétai meghatározásával Szécsi Margit maga adja olvasói kezébe a nagyítót művei értelmező átgondolásához. A haza: Magyarország múltjának és jelenének történelmi szempontú analízise és az ebből következő költői feladatok megfogalmazása példászerűen és drámai erővel szólal meg az adott világ lélektelen és féktelen hatalmi tarolásnak a leleplezésére született hosszabb versnek, A Nagy Virágvágó Gép első tételének soraiban. A meggyötört haza képeit és a hozzá való elemi viszonyát, a hazához fűződő elkötelezettségét, vagyis a hazaszeretetét már a mű indulásakor sokszorosan és sokféle szempontból fogalmazza meg: „Tündököltél nekem, álmodozónak”; „Szegénységemben is, fekély-uraid-

ban is / te vagy a hősnő”; „Magyarország! Akit röviden így nevezünk: Élet –”; „... szörnyű, hogy mezítláb jártál a hóban, / nemzedékekre előre megfagyhat az ember!”; „nem akartam én prófétálni neked!, vért virágzik a próféta ostora. De az én kezeim / fegyvertelenek” – írja az élet-idejében látott hazáról és szilárd hozzá kötődéséről, ön-maga emberi-költői programjáról is. De szinte azonnal mögéje boltosul – szinte a hazát térképező tekintetre illeszkedő második szemlencse kifejlesztésével – a teljesebb tér és idő: a tágabb történelem: az emberiségsors, az ember által felmérhető földi világ és az emberiség nagyobb szülővidékének tekintett kozmosz is. Egyik későbbi versében, a *Levél N. L.-nak* című alkotásában az emberként-poétaként indulás korára és a nemzeti veszélyeztettség mértékére is visszatekintve a „fogalmaink: az ember és haza” mondatában emblematikusan vall e kettős – egyszerre az emberre és a nemzetre néző –, Nagy Lászlóval közös, elemi értéknek tartott művészi iránytúról. Ennek a kettős, de organikus, egymásra utalt optikai figyelemnek és az általa felfedezett-leírt-megítélt létköröknek az egymásba villámló fénysávjaiból, vektoraiknak a teljes létre is figyelő kinyílásából alakul ki aztán egyre gazdagabban és mind tágasabb lét- és világmezőket foglalva magába a költőnő poétikai forrásainak és szuverén kifejezésrendszerének komplex teljessége. Ez a duális, egyszerre a láthatóra-tapinthatóra és a konkrét téren és időn kívüli irányuló lírikusi akció és a különböző létszférákat egybevető logikai-képi összeszikráztatás a kezdetektől mindvégig igen jól nyomon követhető – a társadalmi kényszerek miatt időről időre újra elvégzett – új és új önmeghatározások esszenciaszerű sorozatában és a különböző téridős eredetű léttartományokból egymásba ékelődő-kapcsolódó versstruktúrák nagyobb tarajokat vető szöveghullámaiban is. Csupán az előbbire tekintve itt, e kettős látóerő tudatossága kiválóan ragadható meg *A nyurga Margit*, a *Cigány-pihenő*, az *Ősi fény alatt*, a *Páva a tűzfalon*, a *Két kezem* énképeiből kicsírázva a későbbi hosszabb versek, így az *Új Heraldika*, a *Költő a holdban* képleteiben is.

*

A nemzeti és az emberi értékeket azonos síkon látó lét-felfogást, a haza gondjai mellett az átfogó és világtörténelemben gondolkodó emberi habitust tanúsítják a költő összegyűjtött verseinek – a fentebb már említett, az itt megjelölt válogatásnak is alapjául szolgáló, *Vadak Jegyében* című kötetnek az utószavában a Szécsi Margittól megfogalmazott, már csaknem a teljes pályára visszatekintő, önértelmezően vallomásos s munkássága sűrített céljait összegző sorai is. E vallomásnak csupán egyetlen mondatát idézve Szécsi Margit költeményei: „Az örök külvárból jöttek fel az emberi jussért: hozzájárulni az Egyetemhez.” Az alkotó személyiségébe foglalt, a tisztességes, az elemi, a progresszív és a protestáló, antropológiai érdekeket magába szintetizáló létprogram pedig elemi módon áll szemben mind a konkrét, mind a tágabb történelmi idők rombolásaival. A szerzőnek ez az értékvédő daca avatja a versek koordinátarendszerének egyik alapvető vonásává a küzdelmet, nevezi meg és állítja elénk a konfliktusaiban ábrázolt világot, hirdeti, sugározza az állandó ütközések közepette is a harmóniáért küzdő emberi igényt, emeli fel az emberi sorskifejezést a legátfogóbb művészetteremtő témájaként. S méri fel egyszersmind a cselekvések esélyének terepeként az emberre bízott és a részint rajta kívüli kozmoszt, ahogyan a már ide átemelt utószavában a poéta ezt a szándékát is gondosan jellemezve leírta: „Tündér biztonsággal lebegve e golgotai por-zenitben: megsejtek és megítélni áhítok mindent, ami bennünket nem szeretni, de megalázni, felhasználni, idomítani akar – mindent, ami szárnyakat tarol.”

Nem csupán önértékeiben fontos, hanem egy egész letaglózott – képletes értelemben akár vértanúnak is nevezhető, de legalábbis áldozatnak vetett – nemzedéknek is emlékművet állít tehát Szécsi Margit lírája; az ebbe a kötetbe válogatott, ezeket a nemzedéki tartalmakat is magába foglaló, reprezentatív versanyaga. Amely nyílt arccal perel azzal a részint a kor új kulturális képződményei, irányai között képződő és súlyosodó, részint irányított feledéssel, amely egyre periférikusabb terepekre űzi, legnagyobb alkotóiban is egyre mélyebbre temeti a sokszorosan kifosztott, de a másik, az igazabb Magyarország eszméjét fel sohasem adó generációt: az „elherdált, fényes nemzedéket”.